

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, Довгополої К.С. на дисертацію Міронової Вікторії Михайлівни «ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕНВЕРСЬКОЇ МОДЕЛІ РАННЬОГО ВТРУЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ», представлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань

05 Соціальні та поведінкові науки, 053 Психологія

Актуальність дисертаційного дослідження. Актуальність роботи зумовлена проблемою раннього виявлення та своєчасної підтримки дітей з розладами аутистичного спектра, оскільки саме ранній вік є сенситивним періодом для формування базових когнітивних, соціально-комунікативних та поведінково-регуляторних навичок.

Розвиток та роботи щодо створення науково доказової бази у сфері раннього втручання в Україні є науково обґрунтованим пріоритетом, оскільки воно безпосередньо впливає на нейропластичність дитячого мозку в сенситивні періоди, дозволяючи мінімізувати або подолати порушення розвитку до того, як вони призведуть до вторинних ускладнень. Денверська модель раннього втручання є однією з найбільш науково обґрунтованих у світовій науці. Проте більшість досліджень розкривають особливості реалізації індивідуального формату втручання або клінічних умов. Питання інтеграції Денверської моделі у структуру діяльності закладів дошкільної освіти України залишаються недостатньо дослідженими. Також недостатньо розкритими та обґрунтованими є питання співвідношення індивідуальних та групових активностей, особливостей структурованого освітнього середовища як психологічного чинника розвитку дітей з РАС, моніторинг ефективності втручання тощо.

В умовах реформування освіти та розвитку послуги раннього втручання в Україні особливо зростає потреба у науковому обґрунтуванні умов реалізації підходів та принципів різних моделей раннього втручання.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: *вперше*: теоретично обґрунтовано та експериментально перевірені психологічні умови реалізації Денверської моделі раннього втручання у груповому форматі закладу дошкільної освіти; розроблено структурно-компонентну модель оцінювання розвитку дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, яка включає когнітивно-пізнавальний, соціально-комунікативний та поведінково-регуляторний компоненти; запропоновано систему багаторівневого моніторингу результативності раннього втручання, яка поєднує інтегральні показники приросту, категоріальні переходи між рівнями розвитку та операційні показники

(шкала 0 – 5, внутрішньорівнева динаміка, генералізація навичок); експериментально підтверджено доцільність поєднання індивідуального та групового форматів реалізації Денверської моделі раннього втручання в умовах закладу дошкільної освіти. *Уточнено та поглиблено:* поняття «психологічні умови реалізації моделі раннього втручання» в контексті інтеграції доказових практик у структуру діяльності закладу дошкільної освіти; підходи до організації індивідуального втручання з алгоритмізацією постановки цілей, їх операціоналізацією та оцінюванням результативності; наукові положення щодо ролі освітнього середовища у розвитку дітей з розладами аутистичного спектра; уявлення про механізми забезпечення генералізації сформованих навичок у природних соціальних контекстах. *Подальшого розвитку набули:* положення спеціальної психології щодо інтеграції доказових моделей раннього втручання в інклюзивне освітнє середовище; ідеї системного, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів у контексті організації підтримки дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; наукові уявлення про багатовимірний аналіз результативності корекційного втручання. *Удосконалено:* методичні підходи до організації групового формату реалізації Денверської моделі раннього втручання у закладах дошкільної освіти; систему оцінювання динаміки розвитку дітей з розладами аутистичного спектра з урахуванням внутрішньорівневої прогресії та досягнення генералізації.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що обґрунтовано та апробовано систему багаторівневого моніторингу результативності реалізації Денверської моделі раннього втручання (інтегральні, категоріальні та операційні показники), яка може використовуватися у закладах дошкільної освіти та інклюзивно-ресурсних центрах; розроблено алгоритм організації індивідуального втручання із чіткою постановкою цілей (12 – 20 активних цілей на цикл), їх операціоналізацією та поетапним оцінюванням за шкалою 0 – 5; визначено психологічні умови організації освітнього середовища, що забезпечує підтримку розвитку дітей з розладами аутистичного спектра; результати дослідження можуть бути використані в практиці роботи психологів, педагогів, фахівців з раннього втручання, у процесі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців спеціальної та інклюзивної освіти; матеріали дослідження можуть бути покладені в основу методичних рекомендацій щодо впровадження групового формату Денверської моделі раннього втручання у закладах дошкільної освіти.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, які сформульовані у дисертації. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, сформульованих у дисертації Міронової Вікторії, забезпечується цілісною методологічною системою, що поєднує теоретичні та емпіричні підходи. У дисертації здійснено глибокий аналіз наукової літератури з питань

спеціальної психології, спеціальної педагогіки, раннього втручання, що дало змогу обґрунтувати ключові поняття дослідження, зокрема: «психологічні умови реалізації моделі раннього втручання», «роль освітнього середовища у розвитку дітей з розладами аутистичного спектра», «раннє втручання у дітей з РАС». Розроблена та апробована авторська методика реалізації комплексного формату Денверської моделі раннього втручання у закладах дошкільної освіти була впроваджена в низці освітніх закладів України. У дослідженні використано комплекс емпіричних методів (психологічний експеримент (констатувальний та формувальний), спостереження діагностика), що дозволило отримати надійні первинні дані. Формувальний експеримент супроводжувався застосуванням статистичних методів аналізу, зокрема U-критерія Манна-Уїтні для міжгрупового порівняння та критерія Вілкоксона для пов'язаних вибірок, що підтвердило значущість відмінностей між контрольними та експериментальними групами. Результати експерименту свідчать про ефективність запропонованого формату реалізації Денверської моделі у закладах дошкільної освіти, що сприяло підвищенню результативності розвитку дітей з РАС, підвищенню функціональної самостійності та узагальнення навичок.

Достовірність висновків також підкріплена широкою апробацією результатів дослідження на всеукраїнських і міжнародних конференціях, а також опублікуванням основних результатів у рецензованих наукових виданнях, у тому числі у фахових журналах, що входять до наукометричних баз даних. Висока якість реалізації всіх етапів дослідження, логічна узгодженість між метою, завданнями, методами і результатами забезпечує повну достовірність, наукову новизну і практичну значущість положень, сформульованих у дисертації.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота Вікторії Михайлівни вирізняється чіткою логіко-змістовою структурою, яка забезпечує послідовне розкриття досліджуваної проблеми. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, описано його теоретичну й практичну значущість, а також методологічну базу. Перший розділ присвячено аналізу науково-теоретичних засад раннього втручання, зокрема уточнено поняттєво-категоріальний апарат, представлено цілісний аналіз Денверської моделі раннього втручання, окреслено практичні аспекти впровадження її елементів у реальних умовах інклюзивних ЗДО в Україні. У другому розділі обґрунтовано розроблену авторську модель оцінювання розвитку дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, яка включає когнітивно-пізнавальний, соціально-комунікативний та поведінково-регуляторний компоненти; представлено методику та результати констатувального етапу експериментального дослідження. Третій розділ

висвітлює реалізацію Денверської моделі у закладах дошкільної освіти, структурно-організаційні засади втручання, особливості програмування цілей, механізмів інтеграції у групову діяльність, систему моніторингу ефективності та аналітичне узагальнення результатів формувального експерименту. Основними положеннями дисертації є розробка та теоретичне обґрунтування психологічних умов ефективної реалізації Денверської моделі раннього втручання у закладах дошкільної освіти, а також авторської структурно-компонентної моделі оцінювання розвитку дітей дошкільного віку з РАС. Узагальнені результати представлені в низці наукових публікацій, а сама методика була впроваджена в освітніх закладах. Робота засвідчує високу наукову культуру дослідження, міждисциплінарну глибину підходу й практичну орієнтованість, що забезпечує її вагомий внесок у розвиток спеціальної освіти та раннього втручання.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Порухів академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях, яких висвітлено основні наукові результати дисертації, не виявлено.

Послідовність дисертаційного дослідження викладено у 8 публікаціях Міронової Вікторії, де 5 є фаховими, також одна колективна монографія.

Вищевказане дає підстави стверджувати, що представлена дисертаційна робота є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають значення для психологічної науки як в Україні, так і за її межами. Оцінюючи в загальному позитивно дослідження Міронової Вікторії Михайлівни, вважаємо за доцільне висловити деякі міркування та побажання.

Побажання до змісту та оформлення дисертації. Незважаючи на високу наукову й практичну цінність дисертаційного дослідження Вікторії Михайлівни, до його змісту та оформлення можуть бути висловлені окремі зауваження та конструктивні побажання:

1. У дисертаційній роботі використано методики та матеріали, які захищені авторським правом, тому доцільно було би детальніше висвітлити умови їх застосування та дотримання вимог авторських прав.

2. У дисертації ґрунтовно висвітлено положення Денверської моделі, але доцільно було б більш розгорнуто представити особливості роботи з батьками. Адже модель розглядає їх як перших і ключових учителів дитини та передбачає активне залучення родини до всіх етапів втручання – від визначення цілей до реалізації індивідуального плану підтримки. У зв'язку з цим варто детальніше розкрити форми взаємодії з батьками, методи їх підтримки та специфіку партнерської співпраці фахівців із родиною.

3. Попри беззаперечну наукову цінність дисертаційної роботи, варто зауважити, що в тексті багаторазово використовується англomовна термінологія та похідні від неї умовні скорочення. Таке використання є зрозумілим і значною мірою обумовлене складністю добору точних україномовних відповідників у сучасному науковому дискурсі. Водночас доцільним видається активніше звернення до пошуку, адаптації та впровадження українських термінологічних аналогів, що сприятиме розвитку української наукової мови, розширенню фахового глосарію та утвердженню національної наукової традиції.

Зазначені нами побажання не завадили загальній позитивній оцінці даної дисертації та мають рекомендаційний характер. Представлена дисертаційна робота є завершеною, а сформульовані в ній положення, результати та висновки мають наукову та практичну цінність.

Висновок. Дисертаційне дослідження Міронової Вікторії Михайлівни “Психологічні умови реалізації Денверської моделі раннього втручання в закладах дошкільної освіти” є цілісною, самостійною, завершеною роботою на правах рукопису, яку виконано на актуальну тему з використанням наукових методів дослідження. Робота характеризується чіткістю змісту, містить науково обґрунтовані науково-прикладні результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувача та достатньо повно представлені у наукових публікаціях. Дисертація відповідає спеціальності та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами внесеними згідно постанови КМУ №341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її автор, Міронова Вікторія Михайлівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник відділу

освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку

Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені М. Ярмаченка НАПН України

К.С. Довгопола

Підпис: *Довгопола К.С.*
СТВЕРДЖУЮ
Заступник директора
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України
Кондратенко С.В.